

SZWEDZKI MODEL EDUKACJI

Natalia Broś

Uniwersytet Wrocławski, pl. Uniwersytecki 1

E-mail: natalia.bros@gmail.com

ABSTRAKT

Cel badań: Celem badania było sprawdzenie jakie znaczenie przypisywane jest edukacji w szwedzkiej koncepcji funkcjonowania państwa i jego społeczeństwa, jakie są jej cele i w jaki sposób realizowane są jej założenia na każdym z etapów kształcenia.

Metodologia. Przedmiotem badania był system kształcenia w Szwecji. Został on przedstawiony w ramach podejścia instytucjonalnego, analizującego szwedzkie instytucje edukacyjne (ich założenia, funkcje, wpływ na zjawiska społeczne). Niniejszy artykuł zawiera charakterystykę szwedzkiego modelu edukacji oraz zarysowuje jego najważniejsze atrybuty wpływające na atrakcyjność oraz efektywność szwedzkiego nauczania. Prezentuje poziomy edukacji, opisuje mechanizmy wbudowane w system kształcenia, przeprowadzone reformy oświatowe, a także określa cele prowadzenia edukacji w wydaniu szwedzkim i jego cechy charakterystyczne.

Wyniki. Analiza wykazała, iż edukacja jest silnie skorelowana ze szwedzkim modelem społecznym, bazuje na jego założeniach, normach, korzysta z wypracowanych przez niego rozwiązań. Szwedzki system kształcenia jest jednym z kluczowych obszarów zainteresowania państwa, którego działania zmierzają do wyrównywania szans edukacyjnych wszystkich obywateli, a poszczególne szczeble edukacji pozwalają na wielowymiarowe i swobodne korzystanie z jego potencjału.

Wnioski. Edukacja została włączona w system państwowy i stała się fundamentem budowania egalitarnego społeczeństwa opartego na zasadach równości między ludźmi pod względem społecznym, politycznym i ekonomicznym, rozumianej jako równość szans. Idee te połączone z dynamicznym rozwojem gospodarczym Szwecji były elementami kreującymi podstawy ideologiczne i funkcjonalne systemu nauczania. Dostosowywanie się do zmieniającej się sytuacji społecznej czy gospodarczej stało się immamentną cechą systemu edukacji, który za pomocą reform ma wzmacniać funkcjonowanie państwa poprzez rozwój wiedzy i kompetencji społeczeństwa.

Słowa kluczowe: Szwecja, edukacja, model nauczania, utylitaryzm, Skandynawia

Swedish education model

ABSTRACT

Aim. The aim of the study was to verify the importance of education in the Swedish state and society concept, what are its objectives and how its foundation are implemented at each stage of education.

Method. The object of the study was the Swedish educational system. It has been examined as part of the institutional approach, analyzing the Swedish educational institutions (their concepts, features, impact on social phenomena). This article contains the characteristics of the Swedish model of education and outlines the most important attributes which are influencing the attractiveness and effectiveness of the Swedish curriculum, presents levels of education, describes the mechanisms built into the system of education, educational reforms.

Results. The analysis showed that education is strongly correlated with the Swedish social model, based on his assumptions, norms, it uses solutions developed by its. The Swedish education system is one of the key areas of state interest, whose actions are focused on equalization of educational opportunities for all citizens, and the various levels of education allow for multi-dimensional and free use of its potential.

Conclusions. Education was incorporated and became the foundation of building an egalitarian society which based on the principles of human equality in terms of social, political and economic conditions, what should be understood as equal opportunities. These ideas, combined with the dynamic economic development of Sweden, were elements forming the basis for the ideological and functional education system. Adapting to the changing social or economic situation has become a permanent feature of the education system, which by means of the reform is to support the functioning of the state through the development of knowledge and social competence.

Key words: Sweden, education, education model, utilitarianism, Scandinavia

WSTĘP

Szwedzki system edukacji jest powszechnie postrzegany jako jeden ze wzorcowych modeli nauczania, który dzięki swym charakterystycznym cechom/elementom, programom edukacyjnym, rozwiązaniom instytucjonalnym spełnia wymogi społeczeństwa i odpowiada na jego zapotrzebowanie. Dzięki ścisłej współpracy placówek oświatowych z prywatnymi i publicznymi instytucjami, Szwedzi mogą poszczycić się dziś jednym z najbardziej efektywnych i najbardziej praktycznie kształcących systemów oświatowych na świecie.

Edukacja w Szwecji jest elementem wspierającym osiągnięcie różnych celów społeczno-politycznych i kulturalnych w takich obszarach, jak sprawiedliwość, demokracja, równość, tolerancja czy pluralizm (Kubka, 2009). Szwedzki model kształcenia zbudowany został na fundamencie konkretnych lokalnych wartości i praktyk, przy jednoczesnym uwzględnieniu międzynarodowych uwarunkowań i wpływów. Koncepcja państwa opiekuńczego, państwa dobrobytu połączona z ideami równości, egalitaryzmu, poszanowania zasad i idei demokratycznych, a także progresywność w poszukiwaniu nowych, pozbawionych uprzedzeń rozwiązań wpisane są w obraz kultury szwedzkiej, w tym w jej model edukacji respektowany na każdym z poziomów nauczania.

EDUKACJA PRZEDSZKOLNA

Istotny moment rozwoju opieki przedszkolnej przypada na lata 60., kiedy to Szwecja wkroczyła w okres intensywnego rozwoju gospodarczego i przemian społecznych. Ze względu na rosnące potrzeby rynku pracy, kobiety coraz częściej decydowały się na podjęcie aktywności zawodowej porzucając dotychczas istniejący model, w którym to skupiały się głównie na wychowywaniu dzieci. Ze względu na wzrost aktywności zawodowej kobiet (czego pochodną była także zmiana społecznych wyobrażeń dotyczących ich klasycznej roli), doszło do upowszechnienia różnych form opieki przedszkolnej, która miała zagwarantować i ułatwić aktywizację zawodową kobiet w Szwecji. Był to jeden z priorytetów szwedzkiej polityki społecznej, która skupia się na wyrównywaniu szans, a zwłaszcza na likwidowaniu barier i różnic w możliwościach dostępu kobiet do rynku pracy (Gould, 2001). Przedszkola (Förskola) miały z jednej strony stymulować rozwój edukacyjny dzieci, ich środowiskową integrację z rówieśnikami, z drugiej miały umożliwić rodzicom łączenie rodzicielstwa z pracą zawodową czy studiami. Placówki przedszkolne są elementem szerszej struktury instytucjonalnej zwanej systemem wczesnej opieki nad dzieckiem i edukacji (ECEC). Poszczególne świadczenia w ramach ECEC są dedykowane zarówno dzieciom w wieku przedszkolnym, jak i tym w wieku szkolnym (aż do ukończenia 12 lat). System ten zapewnia dostęp do rynku pracy obojgu rodzicom (Nowiak, 2011).

Wzrost znaczenia edukacyjnej pozycji przedszkoli i jej ugruntowanie, jak również zmiana sposobu definiowania roli edukacji i opieki przedszkolnej, nastąpiły w latach 90. Wówczas przedszkola stały się organizacyjnie podległe Ministerstwu Edukacji (wcześniej znajdowały się pod kuratelą Ministerstwa Zdrowia i Spraw Społecznych). W 1998 r. na skutek międzyresortowego przesunięcia nadano edukacji przedszkolnej podstawę programową, w której określono edukacyjną i społeczną rolę przedszkoli. Od tej pory miały być one pierwszym etapem na drodze do uczenia się przez całe życie i budowania społeczeństwa wiedzy. W 2011 r. przyjęta została nowa ustawa oświatowa, w której rozwinięto fragment dotyczący przedszkoli – nadano im status placówek, które realizują wiele celów istotnych z punktu widzenia funkcjonowania systemu edukacji na dalszych etapach (Samuelsson, 2006).

W systemie państwowym przedszkola podlegają rejonizacji, a obowiązek ich finansowania spoczywa na szwedzkich gminach. W ciągu roku każdemu dziecku przysługuje 525 godzin bezpłatnej opieki przedszkolnej (około 15 godzin tygodniowo), koszt pozostałej liczby godzin pokrywają opiekunowie. Kwota ta jest naliczana procentowo i zależy od wynagrodzenia rodziców, przy czym zgodnie z ustaloną przez państwo prawem nie może przewyższać 1300 koron szwedzkich miesięcznie. Zajęcia obowiązkowe odbywają się w godzinach 8:15-13:00, ale placówki przedszkolne gwarantują opiekę wychowawczą do godziny 18:00. Szczególny status mają zerówki - każde dziecko ma prawo do uczęszczania do zerówki ze względu na to, że łączone są w niej metody edukacyjne zarówno z przedszkola, jak i z obowiązkowej szkoły; przygotowuje ona do podjęcia nauki na kolejnych etapach edukacji. Jak wskazują dane z 2015 r., z zerówki korzystało aż 97% sześciolatków, co stanowi najwyższy odsetek w Europie (Einarsdottir Wagner, 2006).

SZKOŁA PODSTAWOWA

Obowiązek szkolny nałożony jest na dzieci w wieku 7-16 lat, przy czym istnieje możliwość przyjęcia do szkoły dzieci sześciolatków (w takich przypadkach konieczne jest przedłożenie stosownych dokumentów potwierdzających kompetencje edukacyjne i społeczne dziecka, zezwalających na rozpoczęcie nauki rok wcześniej). Edukacja w szkołach podstawowych jest bezpłatna i podlega klauzuli równego, nieskrępowanego dostępu do wiedzy wykluczającego wszelkie formy dyskryminacji. Jest to bezpośrednio związane z misją nałożoną na szwedzki system edukacyjny, który ma wyrównywać różnice społeczne i dawać każdemu członkowi społeczeństwa szanse rozwoju (Villalba, 2009).

Szkoła podstawowa, trwająca 9 lat, podzielona jest na trzyletnie cykle edukacyjne: niższy (lågstadiet, klasy 1-3), średni (mellanstadiet, klasy 4-6) i wyższy (högstadiet, klasy 7-9). W klasach 1-6 opiekę dydaktyczną zazwyczaj sprawuje jeden nauczyciel, który prowadzi niemal wszystkie zajęcia. Edukacja w klasach niższego szczebla skupia się głównie na nauce czytania, pisania, liczenia itd. Od klasy czwartej do ścieżki nauczania włączone zostają przedmioty kierunkowe: dwa przedmioty teoretyczne, tj. język szwedzki i język angielski, oraz przedmiot ogólnokształcący, czyli orienterande ämnen (OÄ), który łączy w sobie elementy historii, geografii, religioznawstwa i przyrody. Od klasy 7, w cyklu wyższym, przedmioty zostają zastąpione blokami: blok przedmiotów przyrodniczych (biologia, chemia, fizyka), blok przedmiotów społecznych (kontynuacja programów z OÄ). Dodatkowo trzeci element programu nauczania uczeń wybiera sam, jako przedmiot kierunkowy, na podstawie oferty edukacyjnej zaproponowanej przez szkołę (są to przedmioty powiązane z informatyką, sztuką, aktywnościami zawodowymi) (Kovalova, 2015).

Jednym z celów systemu kształcenia jest przeciwdziałanie stygmatyzowaniu uczniów już od pierwszych lat edukacji. W tym celu Szwedzi zdecydowali się na wprowadzenie dosyć rewolucyjnego sposobu oceniania, który ma minimalizować stres związany z wymaganiami, a także promować ideę zdobywania wiedzy i praktycznych umiejętności, a nie skupiania się na zdobywaniu wysokich ocen, za pomocą których można w łatwy sposób dokonywać klasyfikacji uczniów (jest to bezpośrednio nawiązanie do idei przyświecającej szkolnictwu, ale także do koncepcji budowania egalitarnego społeczeństwa). Od roku 2011 system oceniania uległ pewnym zmianom. Do 2011 r. uczniowie byli oceniani dopiero od ósmej klasy i mogli otrzymać jeden z trzech stopni: wystarczający/dostateczny – G (Godkänd), dobry - VG (Väl Godkänd) i bardzo dobry - MVG (Mycket Väl Godkänd). W nowym systemie skala ocen jest szersza, dodatkowo ocenianie rozpoczyna się już w 6. klasie, a kluczowa zmiana polega na dopuszczeniu możliwości otrzymania negatywnej oceny. W przypadku jej otrzymania uczeń i jego rodzice dostają wyraźne wytyczne, w jaki sposób poprawić ocenę i jak w przyszłości osiągnąć zadowalające lub bardzo dobre wyniki w nauce. Oceny przyznawane są w skali A-F, gdzie A oznacza stopień najwyższy, a F najniższy. Istnieje także dodatkowa ocena FX, która używana jest w sytuacjach wysokiej absencji i oznacza nieklasyfikowanie lub wręcz skreślenie z listy uczniów. (Lundahl, 2015). Brak przyznawania stopni na wcześniejszych etapach edukacji nie oznacza jednak, iż postępy uczniów w nauce nie poddawane są kontroli. Cyklicznie poddawani są oni testom diagnostycznym, które mają na celu rozpoznanie trudności i określenie ich postępów w nauce.

Istotnym celem przyświecającym reformatorom szkolnictwa w Szwecji było także prawie całkowite wyeliminowanie ze szkół wszelkich form rywalizacji i współzawodnictwa. Wedle opinii pedagogów szwedzkich „motywy rywalizacyjne i konkurencja między uczniami utrudniały kształtowanie umiejętności kooperacji i współpracy, rodząc konflikty i zaburzenia emocjonalne” (Lieder, 2014, s. 5). Jedną z form realizacji tegoż postulatu była redukcja znaczenia i roli stopni, egzaminów i wszelkich innych form rywalizacji między uczniami, które zdaniem badaczy mają negatywny wpływ na kreowanie prospołecznych postaw, gdyż modelują zachowania cechujące się egoizmem i indywidualizmem. Idea ta była zgodna z koncepcją funkcjonowania społeczeństwa szwedzkiego, czy szerzej skandynawskiego, które wyznaje zasady utilitarności i harmonijnego współistnienia dążącego do niwelowania różnic pomiędzy członkami (Hussen, 1998).

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Szkoła ponadpodstawowa (gymnasieskola) nie jest obowiązkowa. W Szwecji obowiązek szkolny kończy się w momencie ukończenia przez dziecko 16. roku życia (czyli wraz z ukończeniem 9 letniej szkoły podstawowej przy założeniu, że rozpoczęło naukę w wieku 7 lat). Jednakże znaczna część młodzieży decyduje się na kontynuowanie nauki na poziomie średnim ze względu na wymogi rynku pracy, w którym braki w edukacji oznaczają zdecydowane ograniczenie możliwości zawodowych.

O przyjęciu do szkoły średniej decyduje suma punktów zdobyta przez ucznia w szkole podstawowej. Jest ona zliczana z 17 przedmiotów realizowanych przez ucznia (jeśli nie wybrał on nauki języka obcego, sumuje się oceny z 16 przedmiotów, co także zmniejsza liczbę możliwych do zdobycia punktów), a metoda obliczeń jest następująca: ocena A daje 20 punktów; B=17,5 pkt.; C=15pkt.; D=12,5 pkt. i E=10 pkt. Oznacza to, że maksymalny wynik, jaki może osiągnąć uczeń, wynosi 340 punktów. Wynik końcowy pozwala na tworzenie list rankingowych, na podstawie których uczniowie przyjmowani są do szkół średnich. W skład przedmiotów wziętych pod uwagę podczas obliczeń muszą wchodzić język szwedzki, matematyka i język angielski. W przypadku uzyskania negatywnego wyniku z któregośkolwiek z wymienionych przedmiotów uczeń nie otrzymuje kwalifikacji (nie spełnia warunków) do podjęcia nauki w szkole średniej. Nie oznacza to jednak, iż jego edukacja zostaje zablokowana, gdyż przysługuje mu program poprawczy dostępny w dwóch rozwiązaniach. Uczeń zostaje przyjęty do szkoły średniej – do klasy o programie indywidualnym (Program individuell – IV), aby zdobyć wiedzę i kompetencje z przedmiotów podstawowych (wymaganych) i po roku edukacji wyrównawczej móc rozpocząć pełnowymiarową naukę w szkole średniej. Drugie rozwiązanie zakłada, iż po udanym zakończeniu programu indywidualnego uczeń może zakończyć swoją edukację na satysfakcjonującym go poziomie podstawowym (Bakalarczyk, Sadura, 2010). Gymnasieskola trwa trzy lata i dzieli się na programy skupiające się na różnych dziedzinach nauki. Wprowadzona w roku 2011 reforma edukacji wprowadziła 18 programów nauczania, z których sześć skupia się na przygotowaniu uczniów do nauki na poziomie akademickim, a dwanaście kolejnych pozwala na zdobycie kompetencji i wiedzy w obszarze zawodowym, jednocześnie pozwalając na podjęcie studiów wyższych (profil zawodowy nie ozna-

cza, że programy nauczania skupiają się jedynie na rozwijaniu kompetencji zawodowych. Podstawowa wiedza, wymagana do podjęcia dalszej edukacji, jest kluczowym elementem każdego z 18 dostępnych profili). Dodatkowym wymogiem względem programów zawodowych jest przeprowadzenie co najmniej piętnastu tygodni szkolenia w miejscu prac w ciągu trzyletniego programu kształcenia. Poniższa lista przedstawia spis 18 programów dostępnych w szkołach ponadpodstawowych, z których ponad połowa uczniów wybiera profile zorientowane zawodowo (Gymnasium.se):

budowniczy (BA)	rzemieślniczy (HV)
pedagogiczny (BF)	przemysłowy (IN)
elektryczny (EE)	przyrodniczy (NA)
finansowy (EK)	technologii pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych (NB)
artystyczny (ES)	gastronomiczny (RL)
transportowy (FT)	socjologiczny (SA)
biznesowo-administracyjny (HA)	technologii informatycznych (TE)
hotelarsko-turystyczny (HT)	gospodarki przestrzennej (VF)
humanistyczny (HU)	sojalny (VO)

Programy składają się z czterech kursów podzielonych na poziomy: przedmiotów podstawowych (obowiązkowych dla każdego z programów, niezbędnych do ukończenia edukacji na etapie średnim: język szwedzki, język angielski, matematyka, historia, wiedza o społeczeństwie, sport i zdrowie, edukacja religijna i nauka o środowisku naturalnym), przedmiotów charakterystycznych dla danego kursu (dodatkowe kursy, do których podjęcia student jest zobowiązany w celu spełnienia wymagań programowych), przedmiotów kierunkowych (związanych z wybranym przez ucznia programem) i indywidualnie wybranych kursów (student swobodnie wybiera je z bazy zaproponowanej przez szkołę w drugim i trzecim roku nauki).

SZKOLNICTWO WYŻSZE

Kontynuacja nauki na etapie wyższym jest bardzo mocno związana z modelem edukacji obowiązującym na etapie średnim. Istniejące rozwiązanie zakładające edukację w dwóch kierunkach - ogólnym (akademickim) i profilowanym (zawodowym) przekłada się także na formy kształcenia na dalszym poziomie. Istnieją dwie ścieżki kontynuowania nauki gwarantowane przez uniwersytety ludowe (Folkhögskola) oraz uniwersytety i inne uczelnie wyższe (Englund, 2006).

Uczeń, który w szkole średniej zdecydował się na zawodowy program edukacyjny, nie musi kontynuować nauki na uniwersytecie. Jeśli chce rozwijać swoją wiedzę na dalszym etapie, może podjąć edukację na uniwersytecie ludowym w ramach kwalifikowanego kształcenia zawodowego (Kvalificerad Yrkesutbildning „ - KY). Ta forma łączy edukację i nabywanie praktycznych doświadczeń z określonej branży, sektora gospodarki, a poziom wykształcenia jest zasadniczo policealny – składają się na niego zarówno kursy zawodowe, jak i te, które spełniają wymogi określone w szkolnictwie wyższym. Uniwersytety ludowe swoją działalność naukową skupiają na kształceniu opartym na kursach edukacyjnych, z których największą popularnością cieszy się kurs ogólnokształcący, stanowiący podstawę bazy edukacyjnej każdej z placówek. Pogłębia

i systematyzuje on wiedzę z zakresu języka szwedzkiego, angielskiego, matematyki i nauki o społeczeństwie. Jego ukończenie umożliwia podjęcie nauki na jednym ze szwedzkich uniwersytetów lub innych uczelni wyższych. Drugi kierunek kształcenia na uniwersytetach ludowych obejmuje kursy zawodowe, najczęściej połączone z programem edukacyjnym szkoły średniej, co stanowi kontynuację nauki, rozwijanie zdolności i wyspecjalizowanej wiedzy na dalszym etapie nauczania. Jako element tradycji nauczania, a także element kultury i systemu państwa uniwersytety ludowe wpisują się w idee nauki przez całe życie, w których nauka dorosłych stanowi jeden z filarów rozwoju społeczeństwa (Ahlroth, Björklund, Forslund, 1997). Z tego powodu finansowanie nauki jest obowiązkiem państwa, którego celami w tym obszarze są:

- Wspieranie działalności przyczyniającej się do umacniania i rozwijania demokracji.
- Pomoc ludziom w kierowaniu własnym życiem oraz wpływ na ich zaangażowanie społeczne.
- Uczestnictwo w rozwoju społeczeństwa (np. przez działalność polityczną, związkową, kulturalną lub charytatywną).
- Wkład w wyrównywanie różnic edukacyjnych oraz w poprawę poziomu wykształcenia społeczeństwa.
- Szerzenie zainteresowania życiem kulturalnym i zachęcanie do udziału w nim (Krueger, Lindahl, 1999).

Ponadto uniwersytety ludowe słyną ze swojej elastyczności programowej. „Istnieją placówki, które jako jedyne posiadają określoną tematykę kursów (np. specjalne kursy z zakresu górnictwa w Kirunie). Tematyka szkoleń jest układana zgodnie z zapotrzebowaniem krajowego lub regionalnego rynku pracy, w porozumieniu z przedsiębiorcami oraz instytucjami prywatnymi i publicznymi” (Lieder, 2014, s. 10). Naukę oraz otrzymanie wyższego wykształcenia i stopni naukowych gwarantują uniwersytety i inne kolegia uniwersyteckie, których działalność skupiona jest wokół regionów Szwecji. System szkolnictwa wyższego w Szwecji umożliwia zdobycie także szeregu profesjonalnych i zawodowych stopni w takich dziedzinach, jak inżynieria, prawo i medycyna. Przepisy z 2007 roku, regulujące działanie i strukturę szkolnictwa wyższego, wprowadziły podział na trzy stopnie nauczania: podstawowy (grundnivå), zaawansowany (avancerad nivå) oraz studia doktoranckie (forskarnivå) (Swedish National Agency for Education [SNAE], 2012). Studia pierwszego stopnia (podstawowe – grundnivå) dostępne są w dwóch formach. Pierwsza z nich obejmuje dwa lata nauki kończące się egzaminem högskoleexamen, któremu odpowiada 120 punktów ECTS, druga forma zakłada trzyletnią naukę, po której student przystępuje do egzaminu kandidatexamen, wartego 180 punktów (Horta, 2009). Jedynie trzyletnie studia, odpowiadające polskiemu studiom licencjackim, pozwalają na podjęcie dalszych studiów – na poziomie zaawansowanym (avancerad nivå), czyli studiach II stopnia. Podobnie jak w przypadku studiów niższego stopnia, edukacja na wyższym poziomie pozwala na wybór między dwoma ścieżkami: roczną, kończącą się magisterexamen (60 punktów ECTS) lub dwuletnią, po której następuje masterexamen (120 punktów ECTS). Co ważne, obie ścieżki kończą się zdobyciem tytułu magistra. Rozszerzony, dwuletni program, został wprowadzony do szwedzkiego systemu szkolnictwa wyższego w związku z wdrożeniem programu bolońskiego, koniecznością dopasowania

do europejskiego modelu, w którym edukacja podzielona jest na dwa etapy (trzyletnie studia I stopnia i dwuletnie studia II stopnia) (Musiał, 2013).

SYSTEM EDUKACJI JAKO ELEMENT KONCEPCJI SPOŁECZEŃSTWA

Powszechna edukacja na poziomie podstawowym została zagwarantowana w 1842 roku. Jej upowszechnienie było jednym z przejawów awansu niższych warstw społeczeństwa i początkiem budowania nowego społeczeństwa, w którym edukacja miała stanowić element warunkujący wyrównywanie szans i gwarantujący rozwój państwa. Jak podają Robert Ericsson i Jan O. Jonsson w debacie (zdominowanej przez prądy liberalne i socjaldemokratyczne) dotyczącej popularyzacji edukacji, gwarantowania równego do niej dostępu czy przeciwdziałaniu dyskryminacji, skupiano się na czterech głównych fundamentach. Nierówność szans prowadzi do marnowania talentów, wśród tych, którzy mają gorszy start ze względu na swoją sytuację. W konsekwencji społeczeństwo traci, gdyż potencjał jego obywateli nie może być należycie wykorzystany. Segregacja dzieci może prowadzić do społecznej dezintegracji. Elity kraju muszą być zróżnicowane klasowo, gdyż w przeciwnym razie będą niereprezentatywne dla całości społeczeństwa, nie będą rozumiały jego potrzeb i wewnętrznej dynamiki (Ericsson, 1996).

Edukacja jako istotny element systemu stała się fundamentem pod budowę egalitarnego społeczeństwa, opartego na zasadach równości między ludźmi pod względem społecznym, politycznym i ekonomicznym, rozumianej jako równość szans. Idee te połączone z dynamicznym rozwojem gospodarczym Szwecji były ważnymi czynnikami kreującymi podstawy ideologiczne i funkcjonalne systemu nauczania. Istotnym założeniem modelu szwedzkiej edukacji jest jego permanentna reforma. Koncepcja ta wyklarowała się w latach 50. i była kontynuacją myśli premiera Per Albina Hanssona zakładającej, iż wszyscy Szwedzi będą beneficjentami umiejętnej inżynierii społecznej. „Zgodnie z generalnymi założeniami kształcenia adekwatnego celem oświaty było takie przygotowanie nowego człowieka, aby był zdolny racjonalnie działać w rozwiniętej cywilizacji naukowo-technicznej; powinien on przede wszystkim opanować pewien repertuar umiejętności motorycznych, poznawczych i społecznych, które są niezbędne w przemyśle, administracji czy w instytutach naukowych” (Lieder, 2014, s. 4). Dostosowywanie się do zmieniającej się sytuacji społecznej czy gospodarczej stało się immamentną cechą systemu edukacji, który za pomocą reform ma wzmacniać funkcjonowanie państwa poprzez rozwój wiedzy i kompetencji społeczeństwa. Z uwagi na dynamikę przemian dotyczących państwa, model szkolnictwa także musi ulegać cyklicznym przemianom tak, by sprostać wymaganiom i aby móc wypełniać swoją podstawową misję edukacji adekwatnej do wymogów środowiska. Idea ta jest widoczna w liczbie i formie przeprowadzonych reform edukacji w Szwecji. W latach 1962-1973 dotyczyła ona reorganizacji funkcjonowania szkół podstawowych (wprowadzenia dziewięcioklasowej edukacji). Na lata 70. przypada reforma nauczania na etapie ponadpodstawowym (której kluczowym elementem było ujednoczenie modelu poprzez likwidację wielu rodzajów szkół, które zostały zastąpione przez powszechne szkoły średnie – gimnazja), reforma z roku 2007 zmieniła funkcjonowanie uczelni wyższych, a najnowsza ustawa edukacyjna z 2011 roku wprowadziła nowy model oceniania i nowe programy nauczania (Sahlgren, 2011).

Rola systemu kształcenia i szkolenia jest bardzo szeroko definiowana w Szwecji. Wedle raportu Education and Training 2020 edukacja i szkolenia określane są jako sposoby zapewnienia wiedzy, pozwalające na rozwój mieszkańców, a także mające wpływ na poprawę ich sytuacji (Ministry of Education and Research, 2014). Szwedzka perspektywa zakłada, iż dobre wykształcenie poszerza możliwości, wyposaża ludzi w umiejętności i wiedzę korzystną dla ich przyszłego życia i kładzie podwaliny pod budowę i rozwój aktywnego społeczeństwa obywatelskiego, a także wzmacnia wartości demokratyczne. Jednocześnie podkreśla się, iż system edukacji i szkoleń musi być dopasowany do wymagań rynku pracy, odpowiadając jego krótko- i długoterminowym celom, a wysoki poziom wykształcenia jest niezbędny do wzrostu konkurencyjności kraju na arenie międzynarodowej.

Struktura szwedzkiego systemu edukacji i szkoleń ma na celu ułatwienie przejścia między różnymi poziomami nauczania, a także między edukacją a pracą. Elementarną częścią polityki oświatowej jest zagwarantowanie możliwości uzupełnienia dotychczas zdobytego wykształcenia albo przebranżowienia niezależnie od wieku. Szwecja zapewnia wysoki poziom dostępu do edukacji osobom dorosłym, przede wszystkim poprzez inicjatywy podejmowane w celu zwiększenia elastyczności i indywidualizacji ich edukacji czy kariery zawodowej. Badania i poradnictwo zawodowe dostępne są na różnych poziomach systemu edukacji i szkoleń i, co charakterystyczne dla szwedzkiej koncepcji państwa, służą zaspokojeniu potrzeb i pragnień jednostki, społeczeństwa i rynku pracy. Różne formy poradnictwa zawodowego są przewidziane także przez Arbetsförmedlingen (szwedzkie Publiczne Służby Zatrudnienia), które skupiają się między innymi na zagwarantowaniu dostępu młodym ludziom do rynku pracy (Ahlroth, Björklund, Forslund 1997).

FINANSOWE PODSTAWY SYSTEMU EDUKACJI

Model edukacji, któremu przyświeca idea swobodnego dostępu do nauki i wyrównywania szans, zakłada bezpłatną naukę. Wydatki na edukację stanowią jedną z ważniejszych składowych szwedzkiego budżetu. Edukacja do poziomu szkoły średniej jest niemal w całości finansowana przez budżet państwa pomimo tego, iż część szkół znajduje się w rękach podmiotów prywatnych. Prywatne wydatki na oświatę stanowią zaledwie 0,2 % PKB. W przypadku szkolnictwa wyższego wydatki pochodzące z budżetu państwa stanowią 89,1 % wszystkich środków przeznaczonych na ten cel, podczas gdy średnio w OECD udział publicznych nakładów w ogólnej puli środków na szkolnictwo wyższe wynosi 72,6 %. Dla porównania w Polsce jest to 70,4 %. Jakość i wysoki poziom dostępności nauki są fundamentami szwedzkiego systemu edukacji i szkoleń. Szwedzki model stanowi, iż każdy ma prawo do edukacji i szkoleń, niezależnie od pochodzenia, sytuacji finansowej lub innych czynników, które mogłyby go dyskryminować (Konstytucja Królestwa Szwecji, 2000). Wpisuje się on tym samym w koncepcję sprawiedliwości społecznej, która jest wysoce przestrzegana w niemal każdej z polityk rządów w Szwecji. W praktyce oznacza to, że dzieci w wieku przedszkolnym mają zagwarantowane miejsce w placówkach, uczniowie niepełnosprawni otrzymują szczególne wsparcie pozwalające na dopasowanie ich potrzeb i możliwości do wymogów edukacyjnych,

a pracownikom, którzy chcą zdobyć dodatkowe kwalifikacje, przysługuje specjalny urlop edukacyjny. System publicznej edukacji i szkoleń jest w Szwecji bezpłatny, a pomoc finansowa jest zaprojektowana tak, aby poprzez zapewnienie środków finansowych zachęcać społeczeństwo do podnoszenia swoich kwalifikacji zarówno na poziomie edukacji obowiązkowej jak i na dalszych jej etapach włączając w to szkolenia zawodowe (Ministry of Education and Research, 2008).

Jak wynika z raportu OECD Education At Glance, udział publicznych nakładów na oświatę w PKB wynosi w Szwecji 6,1proc., co plasuje ten kraj w czołówce państw OECD (średnia wynosi tu 4,9 % PKB). System finansowania edukacji cechuje się działaniem w ramach subsydiarności i decentralizacji. W praktyce oznacza to, że 85% wydatków finansowanych jest z budżetów gmin (których dochody pochodzą z lokalnych podatków), około 15% gwarantowanych jest przez władze centralne (przyznawanych w formie dotacji celowych, subwencji, grantów itd.). Jak podają Mikołaj Herbst, Jan Herczyński i Anthony Levitas (2009):

„Szwedzki system zarządzania i finansowania oświaty realizuje zasadę subsydiarności (pomocniczości), zgodnie z którą należy przekazać realizację zadań społecznych w dół, jak najbliżej osób, które bezpośrednio z nich korzystają. System ten jest w bardzo wysokim stopniu zdecentralizowany. Oświata jest w Szwecji zadaniem własnym samorządów, które finansują ją z lokalnych podatków i mają prawo ustalać wynagrodzenia nauczycieli. Jednak rząd centralny, świadomy odpowiedzialności za jakość oświaty dla wszystkich uczniów, wprowadził złożony i elastyczny system wyrównawczy, obejmujący zarówno różnice w zamożności gmin (strona dochodowa), jak i w skali zadań oświatowych stojących przed gminami (strona kosztowa)” (Herbst, Levitas i Herczyński, 2009, s. 84).

Model wydatków budżetowych Szwecji funkcjonuje w ramach systemu wyrównawczego, którym objęte jest także finansowanie edukacji. Obowiązek jego koordynacji spoczywa na władzach centralnych, jednakże kompetencje operacyjne nałożone są na gminy. System wyrównawczy polega na przekazywaniu środków z gmin bogatszych (tych, które posiadają wyższe dochody ze względu na wyższe dochody z tytułu podatków, albo ich koszty edukacyjne są znacznie niższe z uwagi na mniejszą liczbę mieszkańców) do budżetu centralnego, który odpowiedzialny jest za transfer finansów do gmin biedniejszych (Ministry of Education and Research, 2008). „W mechanizmie tym wyraża się filozofia dążenia do międzyregionalnej spójności społecznej, bez rezygnacji z ważnej cechy systemu, jakim jest decentralizacja i subsydiarność” (Bakalarczyk, Sadura, 2010, s. 190).

Dodatkową formą wsparcia finansowego, która ma gwarantować swobodę dostępu do edukacji z jednoczesnym eliminowaniem różnic społecznych jest system stypendialny zagwarantowany przez władze centralne. „System wsparcia dla uczniów jest kombinacją elementów selektywnych i uniwersalnych, co jest symptomatyczne dla modelu szwedzkiego także w zakresie innych usług i świadczeń społecznych. Komponent uniwersalny nie sprzyja stygmatyzacji, a za to wzmacnia spójność społeczną, dzięki czemu edukacja szwedzka staje się, przynajmniej w tym aspekcie, wysoce inkluzyjna” (Bakalarczyk, Sadura, 2010, s. 191).